

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

У статті ставиться акцент на актуальності підготовки майбутнього вчителя до роботи в навчальних закладах полікультурного освітнього простору. Звертається увага на виховання толерантності в студентів та учнів у навчально-виховному процесі. Визначено характеристики фахівця в умовах полікультурного середовища. Представлено короткий аналіз стану розвитку освіти в зарубіжних країнах.

Ключові слова: професійна підготовка, полікультурність, полікультурне середовище, полікультурна освіта, навчальний заклад, толерантність.

Перспективою розвитку освіти в ХХІ столітті, як зазначає Міжнародна комісія ЮНЕСКО, є, з одного боку, усвідомлення людиною своїх коренів та визначення своєї місця у світі, а з іншого - виховання поваги до інших культур [2].

Рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17 серпня 2007 року "Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2006/2007 навчальному році та завдання на наступний навчальний рік, спрямовані на виконання законодавства України щодо функціонування та розвитку освіти" з метою подальшого розвитку освіти було ухвалено документ про впровадження у навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів культурологічних курсів, що сприятимуть підготовці дітей до життя у полікультурному інформаційному суспільстві та забезпечення апробації курсу за вибором "Розмаїття релігій і культур світу" упродовж 2007/2008 навчальних років [6].

У зв'язку з розпадом СРСР і утворенням нових держав підвищилася національна самосвідомість, появилася необхідність етнічної, культурної і конфесійної ідентифікації у представників різних етнічних груп, загострилися

міжкультурні, міжетнічні і міжконфесійні стосунки. Через невирішене коло певних соціальних проблем (зокрема, загострення расизму та нетерпимості), у 90-ті роки минулого століття виникла необхідність створити систему захисту для мігрантів. Тому у 1995 році у Парижі була прийнята декларація принципів терпимості. В цьому контексті глобалізація стала призмою, через яку розглядаються і проблеми сучасної освіти та виховання. Поступово світ стає цілісною соціально-політичною системою, зникають етнокультурні бар'єри між людьми різних країн і різної культурної приналежності, знижується роль держави та країни в житті людини [5, с. 107— 108]. Це, в свою чергу, не може не відбиватися на освіті. Нові інформаційні технології дають змогу підвищити її якість, освіта стає більш доступною за допомогою сучасних засобів комунікацій. Таким чином, можна говорити про формування цілісного нового освітнього простору. Особливо актуальною стає проблема взаємовпливу глобальних факторів соціокультурного простору людини та її внутрішнього потенціалу.

Явища глобалізації, інтернаціоналізації соціально-економічних відносин, міграцій стали причиною пошуку відповідних змін у системах освіти країн світу і України зокрема. У зв'язку з полікультурністю світового співтовариства виникла необхідність полікультурної освіти, головним аспектом якої стала толерантність як принцип взаємин між представниками різних національностей і культур [1, с.52-53].

До проблеми освіти в полікультурному просторі зверталися такі дослідники, як Д.Бенкс (мультикультурна освіта), П.Бателаан, Г.Ауенхаймер, В.Ніке (міжкультурна освіта), Р.Хенві (глобальна освіта), Г.Дмитрієв (багатокультурна освіта) та інші.

Поняття «**полікультурність**», на думку О.Гриви, слід розглядати, виходячи з поняття “культура”. В Українському педагогічному словнику культура трактується як “сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності” [4, с .182]. Під культурою розуміють сферу духовного життя суспільства, що охоплює систему

виховання, освіти, духовної творчості, а також установи і організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, музеї тощо).

Як синоніми до полікультурності часто вживають такі слова як “багатокультурність”, “мультикультурність” (Г.Дмитрієв, І.Дробіжева, І.Кон, М.Кузьміна, В.Тишков та інші). Зокрема, О.Грива під полікультурним середовищем розуміє “сукупність умов життєдіяльності людини, які визначені взаємодією в одному комплексі (територіальному, інституційному, тимчасовому) культур (етнічних, релігійних, вікових тощо), і розцінює ППолікультурне середовище як соціальний феномен сучасного українського суспільства, характерний, зокрема, для регіонів, де проживає декілька національно-культурних груп таких як Крим, Київ, Одеса, Харків, Миколаїв [1, с.18-19].

Полікультурна освіта ("полі" у складних словах відповідає поняттям “численний”, “багато” [3, с.532]) у Міжнародній енциклопедії освіти розглядається як частина сучасної освіти, яка допомагає учням та студентам засвоїти знання про інші культури, сприяє усвідомленню загального та специфічного в традиціях, культурних цінностях народів, вихованню молоді в дусі культурних систем інших культур [1, с.143].

Стратегія освіти в полікультурному суспільстві, на думку О.Гриви, полягає у створенні умов для міжнаціональних, міжконфесійних, міжкультурних взаємин, формуванні толерантної особистості, підготовці майбутніх педагогів з урахуванням фактора полікультурності середовища. Як зазначає автор, головними принципами реалізації даної стратегії є наступні: визнання цінності особистості та культури, особистісно-орієнтований підхід, толерантність між суб'єктами освітнього простору, поєднання загальнолюдських цінностей з національними та регіональними [1, с. 146].

У наш час прослідковується підвищення уваги до технологій виховання толерантності в студентів та учнів, що сприяють адекватному сприйманню людських відмінностей, умінню спілкуватися з людьми, несхожими між собою за різними ознаками. Полікультурність і толерантність стають одними з важливих аспектів професіоналізму особистості.

Полікультурне середовище як комплекс взаємодіючих культурних груп, вимагає від особистості адаптивних здібностей, на розвиток яких впливає сім'я, релігія, освіта, суспільство (суспільні інститути), та дозволяє використовувати досвід виховання та навчання різних культур, розвинути свої інтегративні здібності, аналізувати цінності своєї культури, поважати права інших і захищати свої. Важливо створювати умови для розвитку особистості на державному, регіональному і місцевому рівнях, враховуючи особливості регіону [1, с.85]. Виникає потреба у фахівцях, здатних працювати, враховуючи особливості означеного середовища. Тому актуальною проблемою професійної освіти України, на нашу думку, є підготовка фахівців, які б у процесі навчання та виховання допомагали дітям у самоідентифікації та самореалізації.

Основними характеристиками фахівця в умовах полікультурного середовища є наступні: 1) знання історії, культури, релігій народів певного регіону, знання у галузі етнопедагогіки, етнопсихології тощо, знання вікових та тендерних особливостей особистості учня тощо; 2) вміння спілкуватися та взаємодіяти з людьми різних культурних груп з урахуванням їх вікових, тендерних та інших особливостей, допомога інтегруватися особистості чи групі в культуру; 3) емпатійність, толерантність, рефлексивність, врахування геополітичної та етнокультурної специфіки регіону, спеціальна соціально-педагогічна підготовка тощо [1, с.147].

Готуючи майбутнього педагога до роботи в полікультурному просторі, доцільно звернути увагу на історичні та культурні особливості народів, що проживають у певному регіоні, ознайомити з соціальною, народною та етнопедагогікою, соціальною психологією і етнопсихологією, та навчити взаємодіяти з представниками різних культурних груп. Тому підготовка педагогів повинна враховувати територіально-регіональний та соціокультурологічний аспекти. Врахування територіально-регіонального аспекту включає в себе геополітичну та етнокультурну специфіку регіону, знайомство з культурами народів регіону, спеціальну соціально-педагогічну освіту, а також формування у майбутніх учителів уявлення про культурне, національне, релігійне різноманіття світу, право народів і культур на свою

самобутність тощо. Щодо другого аспекту, то тут повинні бути враховані, зокрема, вивчення історії народів, що проживають у регіоні, культура і релігія етнічних груп та мистецтво народів регіону, особливості психології та етнопедагогіки народів, управління регіонами, особливості вирішення конфліктів і спільної діяльності, групової роботи, особливості роботи з дитячими та молодіжними об'єднаннями в полікультурному середовищі тощо. Ці аспекти зумовлюють необхідність виховання етноконфесійної толерантності, здатності приймати світ у його різноманітності [1, с. 147-151].

Професійна підготовка майбутнього педагога складається з кількох етапів, кожен з яких ставить перед собою різні цілі. Так, на перших курсах проходить засвоєння норм і традицій вузу, адаптація, формування загальнонавчальних і загальнонаукових навичок і умінь. На четвертому-п'ятому курсах відбувається професійне становлення: накопичуються спеціальні професійні навички та вміння, проходить орієнтація у світі професій. Кожен з етапів, у свою чергу, пов'язаний з формуванням особистісних якостей. Саме тому дуже важливу роль ще з перших курсів відіграє "факт полікультурності сучасного українського суспільства" [1, с. 163]. Необхідно вести роботу зі студентами з формування толерантного ставлення до представників різних етносів, національностей, віросповідань, культур тощо, повагу до особистості з позицій мирною співіснування культур світу, незалежно від її культурної приналежності, враховуючи процеси, що відбуваються у світі.

Для реалізації зазначених вище цілей доцільно використовувати різноманітні форми і методи, зокрема, лекційні, семінарські та практичні заняття, педагогічне проектування, тренінги, ігри, моделювання з метою формування в студентів професійної культури.

Проблема підготовки майбутнього педагога до роботи в полікультурному освітньому просторі є актуальною в багатьох країнах світу. Аналізуючи стан розвитку освіти в зарубіжних країнах, варто сказати, що зміст суспільних та природничих наук (дисциплін) за кордоном сьогодні спрямований на збереження оточуючого середовища, освіти миру, вирішення конфліктів, формування полікультурності та толерантності, сприйнятливості до інших культур,

громадянськості та демократичного світогляду. Актуальності цим напрямом надали події, що відбулись протягом останніх десятиліть у світі і які набули глобального значення (Чорнобильська трагедія, терористичні акти в США, Ізраїлі, Москві, війни на Балканах та Близькому Сході, серія останніх екологічних катастроф (Іспанія, Румунія) тощо). Так, в багатьох економічно розвинених країнах світу існують спеціальні програми, скеровані на розвиток освіти впродовж життя (principal objectives for Lifelong Learning). В їх основу закладене поняття культурної компетентності (Cultural competence), що передбачає забезпечення реалізації стратегій освітньої політики, соціальне включення та інформатизацію суспільства. Вони складаються зі спеціальних тренінгів, кінцевою метою яких є створення суспільства знань [7].

На жаль, сучасні державні стандарти не передбачають дисциплін, які б висвітлювали проблему діяльності вчителя в полікультурному освітньому середовищі. Тому доцільним, на наш погляд, бачиться врахування цього аспекту у навчальних планах вищих учбових закладів, які готують фахівців до роботи з дітьми в умовах полікультурного освітнього простору. У перспективі доцільним також є вивчення та використання зарубіжного досвіду, створення моделі підготовки педагога до роботи в полікультурному середовищі та провадження її в систему освіти України.

1. Грива О А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. К.: КАРАВАН, 2005. – 228 с.

2. Доклад международной комиссии ЮНЕСКО о глобальных стратегиях развития образования в XXI веке. Internet, <http://copyright.iilc.ru/news oop/> .

3. Словник іншомовних слів / За ред. О С. Мельничука. – К., 1974. – 775 с.

4. Український педагогічний словник / Укл. С. У. Гончаренко. – К., Либідь, 1997. – 376 с.

5 Учебный сборник. Идеи, средства, методы и работа в области межкультурного воспитания взрослых и молодежи. — Европейский молодежный центр. Департамент по делам молодежи, 2002. – 242 с.

6. <http://www.mon.gov.ua> .

7. [http://www.uvm.dk/asein/report.s/asein thematic report 3.pdf](http://www.uvm.dk/asein/report.s/asein%20thematic%20report%203.pdf)

It is accented on the actuality of the future teacher training to the work in the educational institutions of the polycultural educational space in the article. The attention is paid to the upbringing of the tolerance of the students and pupils. The specialist characteristics in the polycultural educational space are determined. The short analysis of the education development in the foreign countries is introduced.

Key words: *professional training, polyculture, polycultural environment, polycultural education, educational institution, tolerance.*